

Ефективна економіка № 8, 2017

УДК 338.23:2.1

О. С. Павленко,

к. е. н., доц.

І. І. Вініченко,

студент, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

РОЗВИТОК ЛІЗИНГОВИХ ВІДНОСИН АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

O. S. Pavlenko,

Candidate of Economic Sciences, Docent

I. I. Vinichenko,

student, Dnipropetrovsk State Agrarian and Economic University

DEVELOPMENT OF LEASING RELATIONSHIPS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Узагальнено наслідки економічної кризи в аграрній сфері економіки країни та доведена необхідність технічного переоснащення сільськогосподарського виробництва. Розкриті значення, сутність, види та обставини, які сприяли розвитку лізингової діяльності в економічно розвинутих країнах. Визначається суперечливий характер сутності лізингових відносин і вказуються його відмінності від оренди та переваги над іншими формами інвестиційної діяльності. Виявлено причини незначної ролі лізингових відносин в підвищенні рівня технічної оснащеності аграрних підприємств. Запропоновано напрями стимулювання розвитку лізингу в Україні.

The consequences of the economic crisis in the agrarian sector of the country's economy are generalized and the necessity of technical re-equipment of agricultural production has been proved. The significance, essence, types and circumstances that promoted the development of leasing activity in economically developed countries were revealed. The controversial nature of the essence of leasing relations is determined and its differences from the lease and advantages over other forms of investment activity are indicated. The reasons of the insignificant role of leasing relations in raising the level of technical equipment of agrarian enterprises are revealed. The directions of stimulation of leasing development in Ukraine are offered.

Ключові слова: *Основний капітал, інвестиційні проекти, фінансування виробництва, оренда, фінансовий лізинг, оперативний лізинг, лізингодавець, лізингоодержувач, лізингові платежі.*

Keywords: *Fixed capital, investment projects, financing of production, leasing, financial leasing, operational leasing, lessor, lessee, lease payments.*

Вступ

Довготривала економічна криза, скорочення рівня інвестування галузей національної економіки зумовили значний моральний і фізичний знос основного капіталу аграрних підприємств. Суттєве зменшення кількості сільськогосподарської техніки зумовлене низькою платоспроможністю більшості господарств, що робить майже неможливим придбання необхідної техніки на умовах одночасної оплати її повної вартості. Це призводить до збільшення навантаження на одиницю технічних засобів виробництва, подовження строків проведення робіт, тривалих простоїв агрегатів з технічних причин. Загальні втрати аграрного сектору, пов'язані з нестачею та низьким технічним станом машин, становлять за недобором врожаю понад 30%, за перевитратами пального – до 15% [5]. Тому однією з актуальних проблем розвитку аграрних підприємств є оновлення їх основного капіталу на сучасній технічній основі та забезпечення його розширеного відтворення. Важливу роль у реалізації інвестиційних проектів з технічного переоснащення виробництва може відіграти лізинг.

Питання формування лізингових відносин в аграрному секторі економіки України знайшли належне відображення у наукових працях вітчизняних вчених-економістів: В.Г. Андрійчука, О.Р. Березовської, І.І. Вінченка, О.В. Гончаренко, В.В. Іванишина та інших.

Разом з тим, окремі аспекти цієї багатопланової проблеми залишаються дискусійними і потребують подальшого дослідження. Вітчизняна наука поки що недостатньо опрацювала такі питання як визначення напрямів подальшого розвитку лізингових відносин, їх місце в структурі матеріально-технічного забезпечення відтворення основного капіталу сільського господарства.

Результати дослідження

Лізинг займає значне місце на світовому ринку капіталів, у деяких розвинутих країнах світу його частка складає більше ніж 30% нових інвестицій. Нині лізинг являє собою форму організації надання фінансової послуги. Вперше вона була надана клієнтам у 1952 році незалежною лізинговою компанією в США. Протягом 60-х років лізингова індустрія виникла в Європі та Японії. До 1994 р. лізинговою діяльністю було охоплено понад 80 держав світу. За останні 15 років обсяг лізингових операцій у світі зріс більш як у 5 разів. Ця фінансова форма підприємницької діяльності набула поширення, становлячи серйозну конкуренцію купівлі-продажу майна в розстрочку та різним формам кредитування. Успішний розвиток лізингу пояснюється тим, що основна ідея лізингу – відділення права володіння й користування від права власності.

Узагальнення досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців дозволяє виокремити наступні обставини, які сприяли розвитку лізингових відносин в економічно розвинутих країнах:

- на початок 60-років потреба в інвестиціях в нові машини і обладнання не забезпечувалася лише за рахунок використання власних засобів і традиційних банківських кредитів. Нестача засобів на ринках капіталу заважала розвитку діяльності дрібних та середніх підприємств і змушувала їх до пошуку альтернативних форм фінансування капітальних вкладень;

- посилення конкурентної боротьби між фірмами – виробниками призвело до пошуку нових ринків збуту, нових можливостей розширення товарообігу та ділової активності;

- в умовах загострення конкурентної боротьби і високих темпів науково-технічного прогресу використання більш сучасних машин і обладнання, які постачалися на умовах лізингу, забезпечувало зниження витрат виробництва і підвищення прибутків, що зумовило скорочення періоду технічного переоснащення виробництва.

В економічно розвинутих країнах розвиток лізингових відносин підтримується державою, оскільки вони стимулюють експортну діяльність національних виробників, прискорюють оборотність капіталу, підвищують ліквідність підприємств. Тут лізинг є пільговою галуззю інвестиційної діяльності та особливим видом фінансування. Для держави заохочення лізингу є засобом стимулювання продажу нової техніки, прискорення оновлення виробничих фондів, інтенсифікації розвитку національної економіки й підвищення її конкурентоспроможності на світовому ринку. У Франції лізингом задіяно 120 компаній, Німеччині – 96, Великобританії – 68. Обсяг продажу техніки по лізингу компанією “John Deere” досяг 20% від загальної реалізації і продовжує щорічно збільшуватися. За даними Європейського об'єднання лізингових фірм, щорічний обсяг лізингових операцій наприкінці 80-х років становив: у Франції – 6, Швеції – 3, Японії – 50, Австралії – 12 млрд. дол. США [1]. Питома його вага в загальній сумі внутрішніх капіталовкладень становить у Німеччині – 13,8%, Японії – 14,2%, Франції – 18,7%, Великобританії – 27,1%, США – 33,6% (або майже 130 млрд. дол.) [3]. В структурі лізингових послуг частка сільського, лісового і рибного господарства залишається невисокою і становить близько 3%. Але в усіх економічно розвинутих країнах ринок аграрних лізингових послуг залишається стабільним, а лізингова діяльність – ефективною формою фінансування виробництва. В світовій практиці лізинговий бізнес здійснюють в основному великі компанії.

Значна частка американських лізингових компаній була створена головними виробниками устаткування, інша – комерційними банками [4].

Класичному лізингу властивий тристоронній характер взаємовідносин, який передбачає участь у лізинговій угоді лізингодавця, лізингоодержувача, продавця (постачальника) майна. Склад учасників угоди скорочується до двох, якщо продавець і лізингодавець або продавець і лізингоодержувач є однією особою. При реалізації проекту з великою вартістю число учасників збільшується у результаті залучення лізингодавцем до угоди нових джерел: фінансових коштів, банків, страхових компаній, інвестиційних фондів тощо.

Аналізуючи сутність лізингу, слід зазначити, що в даній формі спостерігається суперечливий характер економічних відносин. Лізинг органічно поєднує орендні відносини з використанням механізму кредиту. Оренда завжди включається до лізингової угоди як обов'язковий елемент, внаслідок чого в деякій частині комплексу лізингових відносин спостерігається спільність оренди і лізингу. Лізинг – споріднена з орендою, але більш складна форма господарських зв'язків. Якщо орендодавець здає в оренду своє майно, то лізингодавець спеціально його купує (часто за безпосередньою вказівкою майбутнього лізингоодержувача) у виробника або іншого власника.

Світовий досвід вказує на такі відмінності оренди від лізингу:

- договір лізингу тристороння угода, в якій на відміну від договору оренди, крім орендодавця і орендаря, існує і третя сторона – постачальник;
- орендодавець несе відповідальність за устаткування, а лізингодавець – ні;
- на відміну від орендаря лізингоодержувач зобов'язаний здійснювати не тільки поточний, але і капітальний ремонт об'єкту лізингу;
- в лізинг найчастіше передається в користування нове, спеціально придбане для цього майно на замовлення майбутнього лізингоодержувача, тоді як орендодавець передає в оренду наявне у нього майно;
- договір лізингу на відміну від договору оренди укладається на весь строк служби устаткування;
- орендодавець несе повну відповідальність перед орендарем за несвочасне надання останньому майна в користування, за виявлені дефекти в об'єкті оренди та ін. За лізинговим договором за порушення аналогічних умов несе відповідальність виробник устаткування.

Надаючи майно на визначений термін у тимчасове користування, власник у встановлений строк отримує власність у зворотному порядку, за надані послуги він отримує винагороду у вигляді комісійних. Цим забезпечується реалізація принципів кредитних відносин: терміновість, зворотність, платність. За формою лізинг також схожий з інвестиціями капіталу, оскільки лізингодавець і лізингоодержувач оперують капіталом не тільки в грошовій формі, а й формі основних виробничих фондів, що зближує лізинг з процесом інвестування. Проте лізинг має наступні переваги над іншими формами інвестиційної діяльності:

- використання нової дорогої техніки, високих технологій без значних одноразових витрат, тобто є можливість налагодити виробництво при обмежених витратах фінансових коштів;
- підприємства мають можливість отримати додаткові інвестиції від іноземних партнерів не у валюті, що викликає певні складнощі, а машинами і устаткуванням, необхідним для виробничої діяльності;
- підприємству простіше одержати об'єкт лізингу, ніж комерційний кредит на його придбання.

Оскільки об'єкт лізингу виступає як застава;

- лізинг передбачає повне кредитування і не потребує негайної виплати лізингових платежів. Контракт укладається на повну вартість майна а платежі починаються після поставки майна лізингоодержувачу або пізніше;

- майно за лізинговою угодою не зараховується на баланс лізингоодержувача, що не збільшує його активів і звільняє від сплати податку на майно; його вартість не включається в залишок кредитної заборгованості;

- порядок здійснення лізингових платежів гнучкіший, ніж за кредитними угодами (платежі можуть бути щомісячними, щоквартальними, річними тощо, сума платежів – постійною або плаваючою, а при її визначенні враховується сезонність використання об'єкта лізингу);

- придбання лізингоодержувачем устаткування за залишковою вартістю після завершення лізингової угоди;

- лізингоодержувач може розраховувати на отримання від лізингодавця додаткових інформаційних, консультативних і юридичних послуг;

- лізинг дозволяє підприємству запобігти втратам, пов'язаним з моральним старінням машин і устаткування, та сприяє використанню найновіших елементів капіталу, що підвищує конкурентоспроможність лізингоодержувача;

- у багатьох країнах встановлені податкові пільги для лізингових операцій (так, прискорена амортизація дозволяє суттєво знизити оподатковуваний прибуток і термін лізингової угоди) [2].

Підприємству-виробнику лізинг вигідний тим, що за його допомогою підтримується тісний зв'язок між ним і споживачами засобів виробництва. Збуваючи продукцію за лізингом, виробник вирішує проблему отримання плати за неї, що зміцнює його фінансове становище. Лізингодавець також отримує від лізингових операцій високий прибуток. Якщо лізингодавцем виступає банк, то за лізинговими угодами розширюється коло банківських операцій, зростає число клієнтів і, відповідно, збільшуються отримувані доходи.

Лізингові угоди розширюють зовнішньоекономічні зв'язки, сприяють інтегруванню країни у світову економіку.

Згідно з чинним законодавством України відповідно до особливостей здійснення господарських операцій лізинг може бути двох видів: фінансовий і оперативний. В результаті укладення договору фінансового лізингу лізингоодержувач на своє замовлення отримує в платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк не менший строку, за який амортизується 60% вартості об'єкту, визначеної в укладеному договорі. Фінансовий лізинг повністю погашається, тобто лізингодавець одержує платіж, що дорівнює повній вартості об'єкта. Після закінчення терміну фінансового лізингу лізингоодержувач набуває право власності на об'єкт лізингу зі сплатою його залишкової вартості.

Оперативний лізинг передбачає фізичну передачу лізингодавцем у платне користування лізингоодержувачу основних засобів на строк, який має бути не меншим строку, за який амортизується 90% вартості об'єкта лізингу. Після завершення договірної строку оперативного лізингу об'єкт підлягає фізичному поверненню лізингодавцю і обов'язково має залишкову вартість. Нині в українських банках у більшості випадків використовують фінансовий лізинг як послугу, яка полягає у тому, що банк сплачує постачальнику вартість устаткування, замовленого клієнтом, передає його в оренду, і у вигляді періодичних лізингових платежів повертає витрачені кошти та забезпечує певний рівень доходності.

Ефективність лізингової діяльності залежить від розуміння сутності природи аграрного лізингу щодо створення стабільних умов переозброєння галузі та, в силу цього, специфічних особливостей його практичного застосування. Тобто у широкому розумінні лізинг в аграрному секторі економіки – відносини між учасниками операцій щодо ведення ефективної діяльності, яка базується на фінансово-організаційній та фінансово-операційній сукупності відносин із наступним розмежуванням капіталу-власності й капіталу-функції, основною метою якого є структурна перебудова основних фондів у галузі.

Лізингові відносини потребують гарантій, які закріплюються угодою про страхування. Це угода, за якою страхова компанія зобов'язується виплатити страхувальнику-підприємцю страхову суму на випадок одержання збитку. Об'єктом страхування виступають урожай сільськогосподарських культур, худоба, будівлі, техніка та інше майно, яке в процесі експлуатації внаслідок стихійних лих (пожежі, вибуху, повені) може бути знищено або пошкоджено. Страхова компанія через сплату лізингодавцем і лізингоодержувачем страхових внесків одержує гарантовану можливість розширювати статутний капітал та ефективніше вести свою діяльність. У процесі проходження цих етапів лізинг у галузі набуває двох основних його форм – фінансового й оперативного. Для них характерні певні основні ознаки, систематизація яких подана на рисунку 1.

Поділяємо думку вчених стосовно недоцільності зіставлення термінів фінансового й оперативного лізингу зі строком амортизації, оскільки при цьому унеможливується в короткі терміни за 5-6 років переоснащення підприємств. Суб'єктам лізингу доцільно самим визначати строки дії договорів відповідно до терміну прискореного нарахування амортизації.

Рис. 1. Систематизація основних видів лізингу за ознаками їх взаємовідносин

Дослідженням установлено, що через лізинг фінансується значна частка капітальних витрат на оновлення техніки, доцільність яких повинна визначатися ефектом від її впровадження в практику. Ефективність лізингу пропонується оцінювати періодом його окупності, який можна визначити за формулою:

$$T_{\text{окл}} = \frac{\sum_{n=1}^t \sum_{k=1}^n \text{I} + \sum_{n=1}^t \sum_{k=1}^n \text{Z} + \sum_{n=1}^t \sum_{k=1}^n \text{A} - \sum_{n=1}^t \sum_{k=1}^n \text{K}}{1 + d_{(t-1+n)}}$$

де $T_{\text{окл}}$ - термін окупності лізингу;

$\sum_{n=1}^t \sum_{k=1}^n \text{I}$ - сума грошових надходжень без оподаткування;

$\sum_{n=1}^t \sum_{k=1}^n \text{Z}$ - сума затрат на експлуатацію та обслуговування технічних засобів;

$\sum_{n=1}^t \sum_{k=1}^n \text{A}$ - сума амортизаційних відрахувань за рік;

$\sum_{n=1}^t \sum_{k=1}^n \text{K}$ - сума капітальних вкладень лізингоодержувача;

t - термін, за який проводиться розрахунок окупності лізингу;

d - ставка дисконту за користування позичковим капіталом.

Ставка дисконтування, що характеризує вартість позичкового капіталу, повинна відповідати відсотковій ставці банківського кредиту та визначатися за угодою між лізингоодержувачем і лізингодавцем. Слід враховувати, що такий підхід базується на об'єктивному врахуванні певних умов оцінки: фінансового стану підприємства; доцільності його участі в інвестиційній діяльності; необхідних ресурсів і джерел їх фінансування для зміни зношеної техніки; окупності та рентабельності лізингу тощо.

Висновки

Отже, для стимулювання розвитку лізингу в Україні необхідно:

- вирішити питання стабільного та поміркованого оподаткування, яке зможе зацікавити великі іноземні лізингові компанії, що мають сучасні високотехнічні об'єкти лізингу для переоснащення підприємств держави. У всіх розвинутих країнах лізингові угоди підпадають під систему пільгового оподаткування. В Україні близько половини всіх кредитів лізингоодержувачі не повертають взагалі, а решту, як правило, видають, але не за рахунок реалізації лізингових проектів;

- законодавче стимулювання розвитку конкуренції між лізинговими компаніями змусить лізингодавців знижувати лізингові ставки;

- необхідно удосконалити механізм гарантій повернення лізингових платежів, у тому числі процедури вилучення техніки у неплатників;

- розвиток лізингу може бути певною мірою реалізований за умови активнішого втручання держави в даний процес. Насамперед необхідно значно збільшити фінансові ресурси на формування державного лізингового фонду;

- незважаючи на ряд переваг, лізинг – найдорожчий спосіб залучення коштів. А отже, в основі лізингу повинне бути дешеве джерело грошей.

Таким чином, сутність лізингу, його економічне підґрунтя дають право вважати, що лізинг – вид фінансових послуг, який необхідний підприємствам на сучасному етапі розвитку економіки, яка потерпає через відсутність коштів та неплатежів. За його допомогою можливе вирішення основних проблем з науково-технічної перебудови галузей сільського господарства.

Література.

1. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2005. – 292 с.

2. Березовська О.Р. Переваги лізингу у технічному забезпеченні сільського господарства / О.Р. Березовська // Економіка АПК. – 2010. - №2(18). – С. 156-161

3. Вініченко І.І. Інвестиційна діяльність аграрних підприємств: монографія / І.І. Вініченко. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. – 444 с.

4. Гончаренко О. В. Інституціональне регулювання розвитку інновацій в агропромисловому виробництві: теорія, методологія, практика : [монографія] / О. В. Гончаренко. – Київ : ТОВ «ДКС Центр», 2014. – 440 с.

5. Іванишин В.В. Фінансовий лізинг і його роль у матеріально-технічному забезпеченні АПК // Економіка АПК. – 2003. - № 2. – С.42-44

References.

1. Andriychuk, V. H. (2005), *Efektynnist' diial'nosti ahrarnykh pidpriemstv: teoriia, metodyka, analiz* [Efficiency of activity of agrarian enterprises: theory, methodology, analysis], KNEU, Kyiv, Ukraine.

2. Berezovs'ka, O.R. (2010), "Benefits of leasing in technical provision of agriculture", *Ekonomika APK*, vol. 2(18), pp. 156–161.
3. Vinichenko, I.I. (2010), *Investytsijna diial'nist' ahrarnykh pidpriemstv* [Investment activity of agrarian enterprises: monograph], Yuho-Vostok, Donetsk, Ukraine.
4. Honcharenko, O. V. (2014), *Instytutsional'ne rehuliuвання rozvytku innovatsij v ahropromyslovomu vyrobnytstvi: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Institutional regulation of the development of innovations in agro-industrial production: theory, methodology, practice], TOV «DKS Tsentr», Kyiv, Ukraine.
5. Ivanyshyn, V.V. (2003), "Financial leasing and its role in the logistics of the agroindustrial complex", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 42–44.

Стаття надійшла до редакції 14.08.2017 р.